מעיקרא כי כתיבא יד אהכנסה כתיבא. הקשה רבי אליהו מגלן ידות בכלים דעלמא דמיד דזרעים ותנור ונבלה לא אתו דמה להנך שאין להם טהרה במקוה וגרלה משום דדרשינן בתורת כהנים והנוגע בהן לרבות את הידות והטוה אפשר לנשאר כלים איצטריך ואי לא כתיב אלא ההוא קרא לחודיה הוה מוקמינן ליה בדמסתבר טפי: **ובשם שאין מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו.** ומ"ת אדרבה יותר ראוי לתלות טומאה בהכשר דמה שאין מטמא זה תלוי בהכשר דמעיקרא לא הוכשרו וכ"ת דאפשר באילן מלא פירות שנתלש והוכשר וחזר ונטעו אי אפשר לומר כן דהא כשחזר ונטעו בטל ליה הכשר כשהשרשים שאפילו טומאה בטלה כדאמרינן (תרומות פ"ט מ"ז) גבי גידולי תרומה וי"ל דפשיטא ליה שאין מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו כדפי' בקונטרס שאם (ד) אומר מחוברין טמאין טימאת [את] הכל וקאמר דה"ג אין מקבלין הכשר אלא לכשיתלשו אפילו לקבל טומאה אחר התלישה ומ"ת מההוא טעמא דפשוט לו בטומאה תפשוט לו בהכשר שאם אתה אומר כן הכשרת הכל במחובר וי"ל דאין זה תימה כל כך אם נאמר דהוכשר הכל במחובר ע"י גשמים שנופלין על הזרעים: **אין יד לפחות מכזית.** פי' בקונטרס לגון פול או חלי זית בשר ולו יד והרי הוא (ה) עם כביצה אוכלין ואין נרלה דאפילו היה נוגע בחלי זית עצמו לא היה טמא מדאמרי' בפ"ק (לעיל דף כד:) התורה העידה על כלי חרס אפילו הוא מלא חרדל אלמא אי לאו אויר כלי חרס לא הוי כמו במחובר אע"פ שנוגעין יחד ותנן נמי בפרק בתרא דחגיגה (דף כ:) הכלי מגרף כל מה שבתוכו לקדש אבל לא לתרומה ומבעיא לן בהקומץ רבה (מנחות דף כד.) אי דוקא דנגעי אהדדי או לא ואי נגיעה חשיב כמחובר א"כ פשיטא דבלא נגיעה איירי דבנגיעה לא היה צריך צירוף כלי ונרלה לפרש שזה חלי זית מחובר עם כביצה אוכלין אבל אינו מחובר כל כך ואם היה מגביה אותו היה ניתק אותו כביצה אוכלין מאותו פחות מכזית דלא הוי יד לשאר אוכל אלא לפחות מכזית ולפי' הקונטרס שמפרש בעלמא דאוכל כל שהוא מקבל טומאה א"ל לומר שהוא מחובר עם שאר אוכלין אלא בעי אם מכניס טומאה לאותו חלי זית אבל להוציא אפילו היה זית שלם ונגע בו לא היה טמא דצריך כביצה ואפילו אם אין מקבל טומאה בכל שהוא מדאורייתא איכא למימר דמבעיא ליה אי מקבל טומאה מדרבנן דמדרבנן מקבל טומאה בכל שהוא: **והבית מאהיל** (ו) **עליה הבית טמא.** ויל למת נפקא לן במה הלך מנבלה ותנור דמה נבלה שאין מטמא באהל כו' ואי פרכת מה לנבלה שכן אוכל תאמר במת שאין אוכל כדאמרינן בפרק דם שחיטה (זמ) תנור יוכיח מה לתנור שכן מטמא מאוירו נבלה תוכיח הלך השוה שבהם שמטמא וידיהם כיולא בהם כו' וא"ת לענין אהל נימא דיו וי"ל דמעיקרא (ז) ודאי לא אשכחן בטומאה חמורה ידות הוה פרכינן על נבילה דיו אבל השתא דאשכחן יד בטומאה חמורה דהוי כגוף לענין מת נמי משוינן יד כגוף: ורב

ואימא אם אינו ענין לשומר דנבלה תנהו ענין לשומר דעלמא שומר להכנים ושומר לצרף אבל יד להכנים לא אלא מעיקרא כי כתיבא יד אהכנסה כתיבא אלא שומר דנבלה למה לי לגופיה ולמאי אי לאצטרופי אמרת לא מצטרף אי להכנים ולהוציא ק"ו מיד אתיא (ח) מילתא דאתיא בקל וחומר טרח וכתב לה קרא אי הכי שומר דעלמא (ט) אימא לך להכנים ומלתא דאתי בקל וחומר טרח וכתב לה קרא (י) היכא דאיכא למידרש דרשינן רב חביבא אמר שאני שומר דנבלה כיון דמעשה יד קא עביד איד שדינן ליה מתקיף לה רב יהודה בר ישמעאל הא דתנן (יא) הפיטמא של רמון מצטרפת והנץ שלו אין מצטרף ואמאי קרי כאן על כל זרע זרוע וליכא ותו הא דתנן העור והרוטב והקיפה וכו' מצטרף לטמא טומאת אוכלים מנלן אלא תלתא קראי כתיבי (יב) על כל זרע זרוע אשר יזרע חד לשומר דזרעים וחד לשומר דאילנות אידך לשומר בשר וביצים ודגים אמר רב חייא בר אשי אמר רב יש יד לטומאה ואין יד להכשר ור' יוחנן אמר (יג) יש יד לטומאה ולהכשר במאי קמיפלגי (יד) איבעית (טו) אימא סברא איבעית אימא קרא איבעית אימא קרא מר סבר (טז) מקרא נדרש לפניו ולא לפני פניו ומר סבר מקרא נדרש לפניו ולפני פניו איבעית אימא סברא מר סבר הכשר תחלת טומאה הוא ומר סבר הכשר לאו תחלת טומאה הוא תניא כוותיה דרבי יוחנן כשם שיש יד לטומאה כך יש יד להכשר וכשם (יז) שאין מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו כך (יח) אין מקבלין הכשר אלא (יט) עד שיתלשו אמר רב אין יד לפחות מכזית (כ) ואין שומר לפחות מכפול ורבי יוחנן אמר (כא) יש יד לפחות מכזית ויש שומר לפחות מכפול מיתיבי (כב) ב' עצמות ועליהן ב' חצאי זיתים והכנים ראשיהן (כג) (כד) ב' לבית והבית מאהיל עליהן הבית טמא יהודה בן נקוסא אומר משום רבי יעקב היאך שני עצמות מצטרפין לכזית ורב

ואימא אם אינו ענין לשומר דנבלה אינו ענין לשומר דעלמא. דאוכל דהא שומר ושומר הוא דתע"ג דכתיב בהו שומר אחרינא חד להכנים דהא לא כתיבא ביד דליתי שומר מינה וחד לצרף ושומר להוציא מיד ליף אבל יד להכנים לא איתרבאי: **אלא מעיקרא כי כתיבא יד אהכנסה כתיבא.** כלומר הא דפרכינן (ע"ל) מרישא אימא יד להוציא ולא להכנים לאו פירכא היא דכי כתיבא יד באוכלין אתחלת טומאתן כתיבא כשהן מקבלין אותה מן השרץ וכיון דמכנסת כל שכן דמוציאה ושומר להכנים ולהוציא מק"ו אתי שומר דזרעים לצרף: **אלא שומר דנבלה נ"ל.** בשלמא כולהו צריכי ואפילו יד בנבלה אלא תאמר דיו אלא שומר דנבלה למה לי הא לא מצטרף: **ואי להכנים ולהוציא נא.** כיון דכתיבא יד בנבלה אתי שומר בק"ו מינה: **א"ה.** דאמרת טרח וכתב שומר מנא לך דמצטרף הא לאו צירוף בהדיא כתיבא ומשום דלא אצטריך להכנים ולהוציא שדית ליה אצירוף אימא להכנים ולהוציא אתא ואע"ג דבקל וחומר מיד אתי מילתא דאתיא בק"ו טרח וכתב לה קרא: **רב חביבא אמר.** לעולם כדאמרינן מעיקרא דשומר דנבלה דלא איצטריך תנהו ענין ליד ודקפרכת אימא תנהו ענין לשומר דעלמא אבל יד להכנים לא אשכחן לאו פירכא היא דכיון דמעשה יד עביד שאין מצטרף כשאר שומרים אלא מכנים ומוציא כמעשה יד מסתברא דיתורא דידיה דלא איצטריך: **איד שדינן ליה.** להיות ענין ליד דעלמא והשתא כולהו צריכי כל ידות דכתיבי להוציא צריכי דאחדא מאידך לא אתיא כדאמרן ודנבלה משום שלא תאמר דיו שומר דנבלה להיות ענין ליד דהכנסה ושומר דאוכלים לצרף: **הפיטמא של רמון.** זהוא שומר על פיו והנץ שומר אחר ע"ג הפיטמא כמו שיש על אגוזים שומר ע"ג שומר: **אין מצטרף.** דאין שומר ע"ג שומר כדאמרינן (לקמן) פיטמא מיהא מצטרף ואמאי הא ליכא למימר כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה (יא) הא לאו זרעים ניהו וכשנוטעין אינן אין נוטעין אלא יחור ואם נוטעין רמון כבר נשרה אותה פטמא שהיא כעין פרח שבראש התפוחים ומתניתין נמי דקתני עור מצטרף משום שומר הא לא כתיב שומר אלא בזרעים ונטעמא משום דזרעי ליה בהדיה הוא: (יב) **קראי.** זרע זרוע יזרע: **יש יד לטומאה.** להכנים ולהוציא כדאמרינן [ע"ל]: **ואין יד להכשר.** אין תורת יד לענין הכשר שאם הוכשרה היד לא הוכשרו הזרעים: **מקרא נדרש.** (יג) לכל דנפקי ידות מיניה נדרש לפניו אטמא הוא ולא לפני פניו אוכי יותן מים דהוא ריש דקרא: **אחלא טומאה הוא.** ויש לו יד (יד) (כ) טומאה: **וכשם שאין.** מקבלין טומאה אלא לכשיתלשו כדאמרינן בת"כ (ט) אם אתה אומר מחוברין טמאין טימאת את הכל שאין לך מחוברין שאין שרצים מצויין אצלם: **פול.** פחות הרבה מכזית: **אין יד לפחות מכזית.** אם יש אוכל פחות מכזית כגון פול או חלי זית בשר ולו יד והרי (א) הן עם אוכלין כביצה ונגעה טומאה ביד הואיל ועיקרו אינו כזית ביחד אין חשוב להיות לו יד והכל טהור אבל יש שומר לפחות מכזית ובלבד שיהא כפול: **וכן אין שומר לפחות מכפול.** לא להצטרף לענין כביצה ולא להכנים ולהוציא כגון עצם וכו מוח פחות מכפול והוא עם אוכלין כביצה או עדשים בשרביטיהם: **ורבי יוחנן אמר כו' ויש שומר לפחות מכפול.** אבל יד לפחות מכפול לא מדלא ערבינהו ותני יש יד ויש שומר לפחות מכפול: **והכנים ראשיהן השנים.** אותן ראשין שאין בשר עליהן והן של מת: **הבית טמא.** המאהיל על היד כמאהיל על הבשר עצם בלא בשר מטמא במגע ובמשא ואינו מטמא באהל [אהלות פ"א מ"ח]: **היאך שני עצמות.** אם היה עצם אחד וראשו אחד כזית (טו) מודינא דיש לו יד להביא טומאה לבית אבל יד לפחות מכזית לא אמרינן: ורב

האוכל: מר סבר מקרא נדרש לפניו כלומר כתיב וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם אלו הידות ונדרש לפניו כלומר היכא אמרי' לכם לרבות את הידות לענין טומאה שלפניו דלכם הוא ולא לפני פניו וכי יותן זה הוא ההכשר והוא לפני פניו דלכם: מר סבר הכשר תחלת טומאה היא. כלומר כשם שיד לטומאה כך יד להכשר: אין מקבלין הכשר אלא לכשיתלשו. כלומר שאם הוכשר במחובר לא חשוב הכשר: אמר רב אין שומר לפחות מכפול. כלומר מה דאמרי' דשומר מכניס ומוציא ומצטרף אין חשוב שומר לפחות מכפול ואין יד לפחות מכזית כלומר מה דאמרי' דיד מוציא ומכניס אין חשוב יד לפחות מכזית אוכלין. מיתיבי שני עצמות ועליהן שני חצאי זיתים. כלומר והכניס הידות לבית והבית מאהיל עליהן הבית טמא אע"ג דשני חצאי זיתים חוץ לבית דאמרי' דמצד זה שבשר המת שעליו בא הטומאה לצד אחר:

עין משפט נר מצוה

ט א מיי' פ"ה מהל' טומאת אוכלין הל' כה:
י ב מיי' שם הל"ד:
יא ג מיי' שם הל"ג:
יב ד מיי' פ"ג שם הל"ח:
יג ה מיי' פי"ב שם הל"ח [וס"ב הלכה ח]:
יד ו מיי' פ"ה שם הל"ג:
טו ז מיי' פ"ד מהל' טומאת מת הל"ט:

רבינו גרשום

להכנים מיד דנבלה ושומר לצרף שומר דאוכלין מעל כל זרע זרוע אשר יזרע וגו' כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה. ושומר דנבלה הוא דלא צריך ומי הוא שומר דנבלה הנוגע בנבלתה טמא דאוקימנא בעור שהוא שומר ואם אינו ענין [ליד דנבלה תנהו ענין] ליד דעלמא יד להוציא ויד להכניס ושומר לצרף מעל כל זרע זרוע אשר יזרע: אלא מעיקרא כי כתיבא יד אהכנסה כתיבא כי יותן מים על זרע וכו' טמא הוא לכם דאפקינן ידות דאוכלין מעיקרא כי כתב יד אהכנסה כתיב שמכניס הטומאה מן הידות לאוכלין ומה דאמרינן דמוציא את הטומאה מאוכלין לידות מק"ו אתי השתא עיולי מעיילא אפוקי מיבעיא: אלא שומר דנבלה למה לי אי לאיצטרופי כלומר מעיקרא אמרינן שומר בנבלה ואיצטריך יד להוציא ויד להכניס והשתא אמרת מעיקרא כי כתיבא יד אהכנסה כתיב והוצאה ק"ו א"כ שומר דנבלה לא איצטריך אלא לגופיה: אי להכניס ולהוציא ק"ו מיד אתי. כלומר מה יד שאינה מגיגה מכנסת ומוציאה: אי הכי שומר דעלמא נמי אימא להכניס ולהוציא כלומר ולא לצרף: כל היכא דאיכא למידרש דרשינן ומאי דרשא דרשינן ביה לצרף. רב חביבא אמר שומר דנבלה כו' כלומר לא מצית למיפרך ואימא אם אינו ענין לשומר דנבלה תנהו ענין לשומר דעלמא אלא ליד דעלמא שדינן שומר דנבלה לא איצטריך אלא לגופיה: אי להכניס ולהוציא מ"ט כיון דמעשה יד קעביד דהעור שהוא שומר מעשה יד קא עביד שיכול לאוחזו בעור ונמשך הבשר בכלל העור: הפיטמה של רימון זו היא קליפה שומר של רימון: קרי כאן על כל זרע זרוע וליכא. כלומר דבעינן כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה וליכא: אלא תלתא קראי כתיבי ואלו הן תלתא קראי. זרע זרוע אשר יזרע ג' פעמים חד לשומר דזרעים. כלומר שמצטרף להשלים האוכל. וחד לשומר דאילנות כלומר שומר של פרי וחד לשומר דבשר בצים ודג כלומר כולן מצטרפין להשלים. שומר דבשר העור. שומר דביצים הקליפה. שומר דדגים הקשקשים: ידות לטומאה כלומר להוציא ולהכניס: ואין יד להכשר. דאי הוכשר היד לא הוכשר

מסורת הש"ס

(א) [פסחים יח: ושם נסמן], (ב) [וגירסת הילקוט אימא לך להכנים ולהוציא ומילתא כו' ושיין רש"ל], (ג) [פסחים עז: קדושין ד:], (ד) [עוקצין פ"ב מ"ג ברכות לו:], (ה) [ברכות ד: ושם נסמן], (ו) [שבת לב: וש"נ], (ז) תוספתא דאהלות פ"ד ה"ד, (ח) [לף קיט:], (ט) ל"ל לכם, (י) [שמיני פרק י], (כ) ל"ל עם אוכלין כביצה, (ל) ל"ל עליהם, (מ) [כריתות דף כא:], (נ) ל"ל דלא אשכחן,

תורה אור השלם

1. וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל כָּל זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵע טָהוֹר הוּא: ויקרא יא לז

גליון הש"ס

גמ' ואין שומר לפחות מכפול. ע"ל דף קכד ע"ב תוס' ד"ה אבל:

הגהות הב"ח

(א) גמ' והכנים דאזיהן השניים לבית: (ב) רש"י ד"ה מתלת וכו' לטומאה: (ג) ד"ה אין יד וכו' והרי הוא עם אוכלין: (ד) תוס' ד"ה וכשם וכו' שאם אתה אומר:

מוסף רש"י

הפיטמא של רמון. הפרח שבראשו, כעין שיש לתפוחים ולפרגלין, מצטרפת. לכביצה לטומאת אוכלין (ברכות לו:). והנץ שלו אין מצטרף. אע"ג דקי"ל שומרים מצטרפין לטומאה קלה דהיינו טומאת אוכלין, הני מילי קליפת האגוז והרמון, אבל הנץ שומר על גבי שומר הוא ואין מצטרף (שם).

שיטה מקובצת

א] אי בעית אימא קרא איבעית אימא סברא: ב] אלא לכשיתלשו אמר רב: ג] והכניס ראשיהן השנים לבית: ד] הפיטמא של רמון שומר הוא לו על פיו: ה] מוציאין לזריעה דהא לאו זרעים: ו] משום דזרעי ליה בהדיה הוא. נ"ב נ"א בקצת פירושי רש"י ז"ל בהדיה הוא כדגמרינן מקראי דזרע זרוע אשר יזרע הס"ד: ומה"ד יש יד וכו': ז] מקרא נדרש לפניו לכם דנפקי ידות: ח] ויש לו יד כטומאה: ט] ובראשו אחד כזית בשר מודינא דיש לו: י] כדאמרינן בפרק דם שחיטה לאפוקי מת אע"ג דממליא ליה לא מטמא טומאת אוכלים משום דבטלה דעתו אצל כל אדם. כן מצאתי בתוס' שאנץ:

ורב האי במאי אוקים לה אי ביד קשיא רישא אי בשומר קשיא סיפא איבעית אימא [א] בשומר איבעית אימא ביד איבעית אימא ביד והוא דאמר [א](כרבי יהודה) בן נקוסא ואיבעית אימא בשומר והוא דאמר כתנא קמא ור' יוחנן אמר כולה ביד והוא דאמר כת"ק ת"ש [ב]רבי יהודה אומר קולית שיש עליה כזית בשר גוררת כולה לטומאה אחרים אומרים [א]אפילו אין עליה אלא כפול גוררת כולה לטומאה ורב האי במאי מוקים לה אי ביד קשיא סיפא אי בשומר קשיא רישא איבעית אימא ביד והוא דאמר כרבי יהודה ואיבעית אימא בשומר כאחרים ורבי יוחנן אמר כולה בשומר והוא דאמר כאחרים אחרים הא כפול קא אמרי איידי דקאמר תנא קמא שיעורא קאמרי אינהו נמי שיעורא אמר [ב] רבא דיקא נמי דבשומר עסקינן דקתני קולית שמע מינה איתמר רבי חנינא אמר זהו שיעור ור' יוחנן אמר אין זה שיעור והא קתני כפול איידי דקאמר ת"ק שיעורא קאמרי אינהו נמי שיעורא ת"ש [ג]רבי אלעזר בן עזריה מטהר בשל פול ומטמא בשל קטנית מפני שרוצה במשמישן כדאמר רב אחא בריה דרבא בקולחא ומשום יד הכא נמי בקולחא ומשום יד ומאי במשמישן בתשמישן ת"ש [ד]דתנא דבי רבי ישמעאל [1]על כל זרע זרוע [ה](אשר יזרע) [ב]כדרך שבני אדם מוציאין (א) חטה בקליפתה ושעורה בקליפתה ועדשים בקליפתן [ו]בריה שאני בעי רב אושעיא

שני

רש"י

ורב האי במאי מוקים לה. שלא יהא אחד מאלו חלוק עליו: **אי ביד.** שבעצם הזה אין בו מוח אבל בשר יש בראשו האחד: **קשיא רישא.** דקתני הבית טמא אלמא יש יד לפחות מכזית: **ואי בשומר.** כגון בעצמות שיש בהן מוח והכניס שני ראשיהן הריקנין לבית ומשום הכי הבית טמא דיש שומר לחצי זית ואע"פ שאין המוח בבית שומר מכניס ומוציא טומאה ומביאה לבית. וא"ת עצם הזה הנכנס לבית אינו שומר למוח שהרי אין המוח כנגדו אלא בראשו האחר ואנן תנן[ז] הנוגע כנגד הבשר מאחוריו דלא הוי שומר אלא מה שכנגד האוכל על כרחך שומר הוא שכל זמן שהקולית סתומה אוכל שבתוכה נשמר נפתחה אין מה שבתוכה נשמר: **קשיא סיפא.** דקא מטהר ר' יהודה בן נקוסא ורב אמר לעיל [קיח:] אין שומר לפחות מכפול הא לכפול יש שומר וחצי זית יתר על כפול. ואר' יוחנן נמי הוה מצי לאקשויי מרבי יהודה בן נקוסא כל היכי דמוקמת לה אי ביד אי בשומר מתנא קמא אי בשומר מוקמינן לה דמדנקט שני חצאי זיתים משמע דבד' וה' עצמות ובכל אחת פחות מכפול מודי הוא דטהור ור' יוחנן אמר יש שומר לפחות מכפול [שם] ומיהו לחד מינייהו פריך והדר מתרצי לה [ג]תרוייהו מר לטעמיה ומר לטעמיה: **איבעית אימא ביד כו'.** בין ביד בין בשומר ליכא לאוקמא דא"כ רב דאמר כמאן הא רב ביד מטהר ובשומר מטמא ות"ק מטמא בתרוייהו [ד]ורבי יהודה בן נקוסא מטהר בתרוייהו אלא בחדא מוקים וקאים כחד מינייהו. איבעית אימא ביד קאי והוא דאמר כרבי יהודה אבל בשומר אפילו רבי יהודה מודי: **ואיבעית אימא בשומר.** מוקי לה: **והוא דאמר כתנא קמא.** וביד אפילו תנא קמא מודי: **ור' יוחנן.** מוקי לה ביד ואשמעינן תנא קמא דיש יד לפחות מכזית דאי בשומר אפילו בד' עצמות נמי הוי מטמא דיש שומר לפחות מכפול [קיח:] אלא ביד קאי הילכך בעי חצי זית דניהוי מיהא כפול דמודי ר' יוחנן דאין יד לפחות מכפול כדפרישית לעיל[ח] מדלא עריב ותנא להו בשומר לא מצי לאוקומה דקשיא ליה אם כן אפילו ד' עצמות נמי דיש שומר לפחות מכפול: **קולית.** הוא עצם עליון של ירך ובו מוח תמיד רדונדי"ל בלע"ז: **גורר את כולה לטומאה.** אותו זית גורר את כל הקולית לטומאה שאם היה עם כביצה אוכלין ונגע השרץ בה בכל מקום שבה טמא: **קשיא סיפא.** דאחרים דהאמר רב [שם] אין יד לפחות מכזית: **אי בשומר קשיא רישא.** דקאמר ת"ק כזית אין בציר מכזית לא ורב אמר אין שומר לפחות מכפול הא לכפול יש שומר: **ורבי יוחנן אמר לך כולה בשומר והוא דאמר כאחרים.** דיש שומר מיהא לפחות מכזית: **הא כפול קאמרי.** ורבי יוחנן אמר [שם] יש שומר לפחות מכפול: **אמרי אינהו נמי שיעור.** ולעולם לפחות מכפול נמי אמרי. וכל שכן דאי הוה מוקי לה ר' יוחנן ביד הוה ניחא ליה טפי הואיל והוא דאמר כאחרים אלא משום דקתני קולית ולא נקט עצם אחר אי הוה מוקי לה ביד ודוקא כפול קאמרי אחרים הוה מקשינן ליה והא קולית קתני וסתם קולית שומר היא ואפילו הכי קאמרי אחרים כפול ורבי יוחנן הכי גמיר לה דאחרים לאו דוקא כפול אמרו כדאמר לקמן רבי יוחנן אמר אין זה שיעור הילכך מוקי לה בשומר: **דיקא נמי דבשומר עסקינן מדקתני קולית.** וסתם קולית יש בה מוח: **אתמר רבי חנינא אמר.** האי כפול דקאמרי אחרים דוקא קאמרי וזה הוא שיעור דבציר מכפול ליכא שומר כרב: **אין זה שיעור.** לאו דוקא קאמרי: **רבי אלעזר בן עזריה מטהר.** בשומר של פול דלאו שומר הוא כגון אותן השרביטים שהפולים גדלין בהן קוש"ט בלע"ז מפני שהפולין גסין ואין צריכין לשומר דנוח למשמשן ולנקרן [יא]לפיכך אין שומר זה מכניס ומוציא ומצטרף כשאר שומרין: **ומטמא בשל קטנית.** דשומר הוא דדקים הן ואין יכולין לנקרן וניחא ליה שיהו באותם שרביטין ואל יתערב בהן פסולת: **במשמישן.** שממשמש בהן על ידי השרביטין. ורישא דהך מתניתין הכי שרביט שריקנו טהור שייר בו גרגיר אחד טמא [יב]שיש שרביטין הרבה וכגון שיש בין השרביט והפול כביצה ר' אלעזר בן עזריה מטהר בשל פול דאין שומר מצטרף לו לכביצה ומטמא בשל קטניות. אלמא יש שומר לפחות מכפול: **בקולחא.** הא דמטמא בשל קטנית לאו בשרביט ומשום שומר אלא בקלח נגעה טומאה ומשום יד דהשתא הוי האי יד יד לדבר חשוב שהוא יותר מכזית שהרי כל השרביטים מחוברין בו והפול הואיל וגסים הן לא איכפת ליה דליהוי להו יד: **בתשמישן.** שמטלטלן באותו קלח ואותו קלח תשמיש לאוכל: **עדשים בקליפתן.** אלמא יש שומר לפחות מכפול: **בריה שאני.** וכי קאמר רב שאין שומר לפחות מכפול כגון חצי פול שאין ברייתו שלמה או בשר שיעור חצי פול ועור עליו שמשלימו לכביצה. ולעיל נמי גבי שרביטין מצי לתרוצי בריה שאני:

תוספות

ורב במאי מוקי לה אי ביד קשיא רישא. ה"מ למימר לר' יוחנן אי ביד אי בשומר קשיא סיפא ולאו קושיא גמורה היא דמקשה לרב אלא פירוש בעלמא דמפרש מילתיה אליבא דכולהו תנאי: **ורבי יוחנן אמר כולה ביד וכת"ק.** ה"מ למימר כולה בשומר וכת"ק דלת"ק אפילו בשלשה עצמות שיש בכל אחד פחות מכפול מצטרפין לכזית ושני עצמות דנקט להודיעך כחו דר' יהודה בן נקוסא אלא משום דאמר הש"ס לרב אי ביד קשיא רישא קאמר דרבי יוחנן מוקי לה ביד ולא קשיא רישא הוא הדין בשומר ומשום דלרבי יוחנן א"ש בין ביד בין בשומר כת"ק דייק מעיקרא אליבא דרב: **ורבי יוחנן אמר כולה בשומר והוא דאמר כאחרים.** וביד לא בעי לאוקומי אע"ג דהוה ניחא טפי כדפירש בקונטרס משום דמשמע דבשומר מיירי והא דמוקי לה ביד לרב כי היכי דליקום כרבי יהודה דהלכתא כוותיה לגבי [ז] ר"מ דאחרים היינו ר' מאיר: **רבי יוחנן אמר אין זה שיעור.** אין להקשות הא א"ר יוחנן לעיל (קיח:) יש יד לפחות מכזית ושומר לפחות מכפול וא"כ ע"כ אחרים לאו שיעורא קאמרי כדאקשינן ושנינן לעיל דהכא אתא לפרושי מילתא דאחרים דלא תטעה לאוקמיה ביד ולמימר דהוי דוקא ומהך מילתא לא הוה שמעינן דסבירא ליה כאחרים דדלמא הא דאיצטריך [ח] לאחרים דאין זה שיעור משום דהכי הוה שמיע ליה מרביה דהשתא נמי דסבר ר' יוחנן הכי צ"ל כדפי' מדלא מוקי לה ביד והוי כפול דוקא כי היכי דמוקי לה רב ביד למיקם כר' יהודה אף ע"ג דמשמע דבשומר מיירי הכי נמי ה"ל לר' יוחנן לאוקומי ביד כי היכי דלהוי כפול דוקא:

שרביט שריקנו. פירש בקונטרס קופא קוש"ט ולא משמע כן דהא כתיב בכל הספרים שייר גרגיר אחד בכל שומר טמא מכלל דשרביט לאו היינו קופא שהוא שומר עצמו אלא הוא הקלח שהשומרים דבוקים בו שקורין ריי"ס שריקנו שהוציא האוכל מן השומרים טהור: **שייר גרגיר אחד לכל שומר ושומר טמא.** [ט]וקס"ד המקשה דמיירי כשנגע טומאה בשומר וכל הגרגרין שבשאר שומרים מצטרפין לכביצה אלמא יש שומר לפחות מכפול וקשיא לרבי חנינא דאמר הרי זה שיעור ואע"ג דאליבא דאחרים קאמר מ"מ פריך ה"ל לפרושי מלתייהו כמו שמפרש רבי יוחנן דאין זה שיעור ולא לפלוגי אחרים אהך ברייתא ומשני בקולחא דנגע בקולחא ומשום יד ולא בשומר ולפי מה שפי' מייתי מינה שפיר ראייה לקמן גבי אוכל [י] דקס"ד דמיירי כגון שנגע בשומרים ומשום שומר ומצטרפין כל השומרים יחד [ט]אבל לפירוש הקונטרס דגריס שייר בה גרגיר אחד טמא צ"ל דלקמן ס"ד דמיירי בהרבה שרביטים כדפירש בקונטרס לקמן דאי לא מיירי אלא בחד א"כ לא איירי מידי בצירוף דלא איירי אלא בשומר אחד: **הכא נמי בקולחא ומשום יד.** ואם תאמר א"כ מ"ל ריקנו ומה לי לא ריקנו כיון דקולחא הוי יד ליותר מכזית דלמאי דס"ד מעיקרא ניחא דקמשמע לן דאף על גב דליכא כפול הוי שומר ויש לומר דקמשמע לן דאף על גב דליכא כזית במקום אחד אלא כאן גרגיר וכאן גרגיר הוי קולחא יד:

שומר

מסורת הש"ס

א) [צ"ל כיהודה], ב) תוספתא דעוקצין רפ"ב, ג) עוקצין פ"א מ"ה, ד) מנחות ע: [לעיל קיז:], ה) רש"ל מ"ז, ו) [לעיל נז. ק.], ז) [לעיל קיח.], ח) [קיח: ד"ה ורבי יוחנן], ט) עיין רש"א,

תורה אור השלם

1. וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל כָּל זֶרַע זֵרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא: ויקרא יא לז

הגהות הב"ח

(א) גמ' שבני אדם מוליאין לזריעה חטה:

מוסף רש"י

על כל זרע זרוע. לגבי טומאת אוכלין כתיב, ואע"ג דבההוא קרא טהור הוא כתיב ביה, טעמא משום דלא הוכשר, דסמיך ליה וכי יותן מים על זרע דהוכשר טמא הוא (לעיל קיז:). **כדרך שבני אדם מוציאין לזריעה.** שאין מקפידין אם קליפתן סובבתן, כך הם מצטרפין לטומאה, דשומר האוכל מצטרף עמו (מנחות ע:).

רבינו גרשום

יהודה בן נקוסא אומר היאך שני עצמות כו' כלומר [כיון] דאין כשיעור על עצם אחד הבית טהור: ורב האי במאי מוקים ליה אי ביד קשיא רישא. כלומר אי מוקים [שיש] עליהן שני חצאי זיתים בשר על העצמות קשיא רישא דברישא חזינן דכחצי זית חשוב יד והוא סבר אין יד לפחות מכזית: אי בשומר. דמוקים [שיש] עליהן שני חצאי זיתים במוח שבתוכן קשיא סיפא דהוא סבר אין חשוב שומר לפחות מכפול הא כפול חשוב שומר ובסיפא לר' יהודה בן נקוסא [דאמר] היאך שני זיתים כו' [הרי] דלא חשוב שומר פחות מכזית ואין מביא את הטומאה. ולר' יוחנן קשיא סיפא דהוא אמר יש שומר לפחות מכפול ואנן חזינן בסיפא דאין חשוב שומר לפחות מכזית: איבעית אימא ביד הוא דאמר כר' יהודה בן נקוסא כו'. כלומר איבעי תימא מוקים לה כולה ביד והוא דאמר כר' יהודה בן נקוסא [דאמר] דאין יד לפחות מכזית: ואיבעית אימא בשומר והוא דאמר כת"ק. כלומר דת"ק סבר יש שומר לפחות מכזית כרב דאמר אין שומר לפחות מכפול הא כפול יש שומר אע"ג דפחות מכזית: ור' יוחנן אמר כולה ביד. כלומר כולה ברייתא (מוקים [א]) לה כר' יהודה בן נקוסא ות"ק והוא דאמר כתנא דיש יד לפחות מכזית: ת"ש קולית שיש עליה כזית בשר כו' כלומר גוררת כולה לטומאה אפי' הטומאה בראש הקולית מי שנוגע בצד אחר טמא ורב האי במאי מוקים לה אי ביד דמוקים שיש עליה כזית

עין משפט נר מצוה

טז א מיי' פ"ה מהל' טומאת אוכלין הלט"ז:
יז ב מיי' שם הל"ד:

לעזי רש"י

רידונדי"ל. עצם הירך.
קוש"ט [קושי"ש]. קליפות, תרמילים (של פולים).

שיטה מקובצת

א] איבעית אימא ביד איבעית אימא בשומר: ב] אמר רבה דייקא נמי דבשומר: ג] לה לתרוייהו מר לטעמיה ומר לטעמיה: ד] ות"ק מטמא בתרוייהו (אלא בחדא מוקי לה) ור' יהודה מטהר בתרוייהו אלא בחדא מוקי לה וקאי כחד מינייהו: ה] לפיכך אין שומר זה מכניס ומוציא ומצטרף כשאר שומרין כל זה נמחק: ו] שייר בו גרגיר אחד טמא וכגון שיש בין השרביט וכו' כצ"ל ונ"ב כך מצאתי מוגה בקצת פירושי רש"י ז"ל כתיבת יד ובקצת פירושי רש"י ז"ל מצאתי כך שיש בו שרביטין הרבה וכגון שיש בין השרביטין והפול כביצה ואין במשמע לשון התוס' שהיה להם כן בפי' רש"י ז"ל דוק ותשכח: ז] כר' יהודה דהלכתא כותיה לגבי דר"מ דאחרים: ח] דדילמא הא דאיצטריך למימר לאחרים: ט] קס"ד דמקשה דמיירי: י] לקמן גבי אוכל שחלקו דקא סלקא דעתין דמיירי:

רבינו גרשום (המשך)

מוקים לה ביד והוא דאמר כתנא קמא דס"ל כזית אין פחות מכזית לא: ואיבעית אימא בשומר והוא דאמר כאחרים דסברי לה כפול הוי שומר כרב: ור' יוחנן כולה בשומר כלומר כולה מוקים לה בשומר והוא דאמר כאחרים: אחרים הא כפול אמרי כלומר והוא סבר יש שומר לפחות מכפול. איידי דקאמר ת"ק שיעורא כלומר כזית קאמרי אחרים נמי כפול ולא אמרי דוקא אלא סבירא להו אפי' פחות מכפול: מדקתני קולית. כלומר מאי שנא דקתני קולית יותר משאר אלא ש"מ בקולית שיש בו מוח איירי ומשום שומר נגעו בה: איתמר ר' חנינא אמר זהו שיעור כלומר אין שומר לפחות מכפול הא כפול יש שומר: אין זה שיעור והא קתני כפול כלומר לאחרים: איידי דקאמר ת"ק כזית קאמרי אחרים כפול ג) ואפי' לפחות מכפול יש שומר ומוציא ומכניס ומצטרף: ת"ש ר' אלעזר בן עזריה מטהר בשל פול. כלומר שאם נטמא השומר לא נטמא האוכל שבתוכו שאין חשוב לו שומר שאין צריך לו שהפול גם הוא יכול לטלטלו בלא קליפה. ומטמא בשל קטנית כלומר בשל עדשין שאם נטמא הקליפה נטמא האוכל והא הכא דפחות מכפול וחשוב לו שומר וכיצד א"ר חנינא

בשר וחשוב הקולית יד קשיא סיפא דרב סבר אין יד לפחות מכזית ואנן חזינן בסיפא אפי' אין עליה אלא כפול גוררת כולה לטומאה. אי בשומר כלומר דמוקמינן לה קולית שיש עליה כזית בשר במוח והוי קולית שומר קשיא רישא דרב סבר אין שומר לפחות מכפול והא הכא קולית חשוב שומר ומכניס ומוציא הטומאה לצד אחר קשיא רישא דברישא חזינן כזית בשר גוררת כולה לטומאה אבל פחות מכזית לא: איבעית אימא ביד כו' כלומר כולה

זהו שיעור: בקולחא ומשום יד. כלומר מה ששנינו ומטמא בשל קטנית לאו בשומר אלא בקלח ומשום דיד מכניס הטומאה לאוכל. ומאי במשמושן בתשמישן שמטלטלו בידות. ת"ש דתנא דבי ר' ישמעאל על כל זרע אשר יזרע כו'. כלומר והא הכא דחטה ושעורה הוא פחות מכפול וחשוב שומר: בריה שאני כלומר אבל בשר אם יש בעור פחות מכפול אין חשוב לו העור שומר ואין מכניס ומוציא את הטומאה: בעי רב אושעיא

א) גרסה דל"ל כולה בברייתא ת"ק ור"י בן נקוסא מוקי לה ביד והוא דאמר כת"ק וכו'. ב) אולי צ"ל אחרים כפול אבל בצמת אפי' לפחות וכו'.

שומר אוכל שחלקו. לא שחלקו לגמרי דל"כ פשיטא דלא מצטרף כדפרישית לעיל ולהכי נקט נמי דוקא חלקו אבל שני אגוזים שהן שני אוכלים שלמים פשיטא דלא מצטרפין אלא מיירי כגון שיש כאן בשר ועליו עור וחלקו לעור והיה חציו מלד זה וחציו מלד זה ומייתי ראיה מר' אלעזר בן עזריה דטמטמא בשל קטנית משום דכל השומרים שבשרטיו מצטרפין אע"ג דכל חד לא מגין אלא אדידיה ואע"ת ואמאי לא משני דאין השומרין מצטרפין ומיירי כגון שיש בין כל הגרגרין כציצה בלא שומרין והשומרין מכניסין ומוציאין ואין מצטרפין ואמאי משני ליה בקולחא ומשום יד וי"ל דבלאו הכי ניחא ליה טפי לאוקומי בקולחא ומשום יד ומעיקרא לא הוה מוקי לה משום שומר אלא משום דבמשמישן הוה משמע ליה משום שומר אבל השתא דמפרש מאי במשמישן בתשמישן ניחא ליה טפי לאוקומא בקולחא: **בחטי** דר"ש **בן שטח.** ועדשים נמי כעדשים דר' שמעון בן שטח שהיו כדינרי זהב ועם שומריהם יש בהם כציצה:

לא משום שומר. ואע"ת אמאי קאמר [ט] ר"ש לעיל אבל נימא לא הוי יד מטעם שומר מיהא ליטמא וי"ל דלעיל מיירי בנוגע בנימא שלא כנגד הבשר וכן פירש בקונטרס ואע"ת ורבי יוחנן דמוקי לה משום יד אמאי נקט ובשער שכנגדו וי"ל דבשכנגדו לאו דוקא כדפירש בקונטרס:

איכא דמתני לה אמתניתין כו' עד לא שנו אלא עצם. ה"ג הוה מלי למימר לא שנו [י] אלא קרניים וטלפים שהן עצמן משום שומר אלא איידי דנקט לעיל לא שנו אלא עצם נקט נמי הכא עצם: הוא

שני שומרין מהו שיצטרפו. לאוכל שבמוכן לכביצה: **פנימית.** היינו אותה לבנה הראשונה הראויה לאכול: **קדורה.** נקובה: **מצטרפת.** שהרי היא עצמה אוכל: **אמצעית.** שומר היא: **שלמה מצטרפת.** דהוי שומר: **קדורה אינה מצטרפת.** דלא הויא שומר: **חיצונה טהורה.** שאין שומר על גבי שומר חשוב שומר: **שומר אוכל שחלקו.** כגון אוכל כציצה ושומרו עליו וחלקו [ז]או כגון שני בצלים קטנים שאין בשניהם אלא כציצה עם שומריהם וקמבעיא ליה אי מצטרפי הני [ח]שומרין עם האוכל אי לא: **ומטמא בשל קטנית.** קא סלקא דעתיה שאינם ושלשה שרביטים מצטרפין לכביצה עם אוכלין שבהן דודאי אין בשרביט אחד כציצה אלמא שני שומרין מצטרפין [ט]עם שני אוכלין לכביצה אע"ג דהאי לא מגין אהאי: **בקולחא.** האי מטמא ומטהר[י] בקולחא קאי ומשום יד דהוי יד לכולהו שרביטין: **חטין בקליפן.** אלמא חטין עם שומריהן מצטרפין לכביצה אלמא שני שומרין מצטרפין וה"ה לאוכל שחלקו. [יא]וה"נ הוה מלי לתרוצי בריה שאני אלא תירוצא דחיקא הוא: **כדאמר רב אחא בקולחא ומשום יד.** דאחד הוא: **הך קליפה נמי בשדרה.** קאמר בסאסא דשבלתא שהחטין קבועין בשדרה בהיקף סביב ומשום שומר לכל השבולת שלמה וכל הסאסא הויא חד שומר דכולן צריכין זה לזה שאם יפול אחד [יב]כולם נופלין ולא הוו שומרין: **בשלמא עיליתא לריכי לתחייתא.** כלומר דשורות עליונות שהחטין קבועין בהן [יג]צריכות שיהו שורות התחתונות קיימות שאם נשרה הקליפה התחתונה של שבולת נושרת הקליפה הסמוכה לה עד שיפלו כל הקליפות והחטין עד ראש השבולת: **אלא דרא תחייתא מי לריכי לעילייתא.** בלא עילייתא נמי מקיימי תחייתא ואפילו הכי מצטרפין שומרים דדרי עילייתא בהדי אוכלים תתאי ושומרין תתאי: **כחד דרא.** קאמר דמצטרפי שומרים לחד שומר הוא דמתון שקבועים בדוחק מתקיימת ואם יטול אחד מבינתים יש ריוח לחבירו ליפול: **חטי דשמעון בן שטח.** כשתי כליות של שור הגדול במס' תענית (ד' כג. ע"ש): **השתא דאתיתי לתרי.** מתרלינא לך נמי דהא דקאמר חטין בקליפתן לאו דלצטרפו שני חטין עם שומריהם אלא אם יש בין חטה אחת וקליפתה כציצה כגון חטי דשמעון בן שטח מצטרף שומר לחטין: **לא שנו אלא עלם דהוי יד אבל נימא.** אחת לא חשיבא למיהוי יד לפסקא אלא שומר הויא ויש חומר ביד מבשומר דיד מביאה את הטומאה בכל ענין שהיא אבל שומר אם יש חתיכת עור ועליה בראשה אחד כזית בשר ונגע באחד מן הנימין בראש האחר טהור דשומר אין מביא טומאה כמעשה יד אע"כ נגע כנגד הבשר כדאמרינן בריש פרקין (לעיל דף קיח.) הנוגע כנגד הבשר מאחוריו: **ורבי יוחנן אמר אפילו נימא הויא יד.** ומביאה טומאה אפילו נגע בנימא שלא כנגד הבשר: **בליב.** חוט הבשר: **מאי לאו משום יד.** ושכנגדו לאו דוקא: **לא משום שומר.** כיון דאיכא כזית עביד שומר מעשה יד להכניס ולהוליא: **שומר על גבי שומר.** נימא על גבי עור: **חלחולי מחלחל.** ומנקיב נימא לעור ויורד על הבשר ולא הוי שומר ע"ג שומר: **אי חלחולי מחלחל אפילו היכי דאבינן.** והלא העור חלול כנגד השער ובעינן כתיבה תמה שלמה ולא פסוקה דכתיב (דברים ו) וכתבתם שיהא כתיבה תמה [שבת קג:]: **איבעיא אימא כולה.** ליב ושערה משום יד וכי קאמר דהוי יד בנימא שבין הנימין דאיכא בהם ע"י נימין הרבה דאי מעלטל הבשר ע"י נימין לא פסקי: **מנאי.** זקן העליון של שבולת: **מיטמאין ומטמאין ואין מצטרפין.** דיד היא ואינה שומר: **למאי חזי.** הא נפסק מאליו כשאוחזין בו: **שבין המלאין.** שאוחז בכל המלאין של שבולת ולא באחד מהן: **ליטמא אחרינא אמרי לה כו'.** מאן דתני הך ליטמא סבר דבנימין הרבה אמר ריש לקיש נמי דלא הוי יד (ח) ולותביה מהא מתניתא ותרץ ליה משום (יד) שומר והכי נמי מסתברא דמשום שומר מדקתני שערה דאי משום יד נימא אחת למאי חזיא לעולם משום יד ומאי שערה דקתני נימא שבין הנימין: **המלאין שבשבלין מיטמאין ומטמאין.** מוליאין ומכניסין טומאה לשבולותיה ואין מצטרפין דאינו שומר אלא יד: **ואיכא דמתני לה.** להא פלוגתא דר' יוחנן ור"ל:

אמתניתין

אמר אפילו נימא נמי הויא יד [א] איתיביה ר' יוחנן לר"ל [ב]עור שיש עליו כזית בשר הנוגע בציב היוצא ממנו ובשערה שכנגדו טמא מאי לאו משום יד [ג] לא משום שומר ומי איכא שומר על גבי שומר חלחולי מחלחל מתקיף לה רב אחא בר יעקב אלא מעתה תפילין היכי כתבינן [ד]הא בעינן כתיבה תמה וליכא אשתמיטתיה הא [ה]דאמרי במערבא [ו]כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב ואיבעית אימא כוליה משום יד כדאמר רבי אלעא במלאי שבין המלאים הכא נמי בנימא שבין הנימין והיכא אתמר דר' אלעא אהא [ז]מלאי שבשבלים מיטמאין ומטמאין ואינן מצטרפין מלאי למאי חזי אמר רבי אלעאי במלאי שבין המלאים לישנא אחרינא אמרי לה הכי נמי מסתברא דמשום שומר דאי סלקא דעתך משום יד נימא אחת למאי חזי כדאמר ר' אלעא במלאי שבין המלאין הכא נמי בנימא שבין הנימין והיכא איתמר דר' אלעאי אהא דתנן [ח]המלאי שבשבלים מיטמאין ומטמאין ואין מצטרפין מלאי למאי חזי אמר רבי אלעאי במלאי שבין המלאים ואיכא דמתני לה אמתניתין

עין משפט נר מצוה

יח א מיי' פ"ב מהל' טומאת אוכלין הל"י:
יט ב מיי' שם הל' יח:
כ ג מיי' שם הל"ג:
כא ד ה מיי' פ"ט מהל' תפילין הל' כ סמג עשין פב טוש"ע או"ח סי' לב סעיף יג:
כב ו מיי' פ"ב מהל' טומאת אוכלין הל"כ:

רבינו גרשום

שני שומרין מהו שיצטרפו. לכביצה לטומאת אוכלין: ומי איכא שומר על גבי שומר. כלומר ומי חשוב שומר על גבי שומר להצטרף: קדורה לשון נקובה. פנימית בין קדורה כלומר דחשוב כאוכל עצמו: שומר אוכל שחלקו כו'. כלומר שחלק האוכל עם השומר קא מיבעיא ליה: ת"ש ר' אלעזר בן עזריה מטהר בשל פול כו' כלומר והא הכא בקליפה של קיטנית מיחזי כשומר אוכל שחלקו וקתני ומטמא בשל קיטנית דמכניס ומוציא הטומאה ומצטרף כולו. ת"ש על כל זרע זרוע כו' והא הכא חטה בקליפה דדמי השבולת כשומר אוכל שחלקו וחזינן דחשוב כשומר לכל האוכל: הכא נמי בשדרה ומשום שומר כלומר לאו כדסברת דהשדראות של שבולת ארבעתן והן מיצטרפין ומכניסין ומוציאין את הטומאה שדרה אחת לחברתה אלא כל שדרה בפני עצמה מכנסת ומביאה הטומאה ומיצטרפא. בשלמא עילייתא צריכין לתתייתא כלומר אמרת דשדרה חשובה שומר לעצמה בשלמא שדראות עיליות כו' חשובות שומר שהתחתונות צריכות להן להגן עליהן אלא תתייתא מי צריכי להעליונות שיהו חשובות שומר. בחד דרא כלומר לא כדסברת חטה בקליפה דקליפה חשוב שומר בשיבולת של ארבע שדראות שהיו שומר אוכל שחלקו אלא בחד דרא כלומר לא כדסברת חטה בקליפתה דליהוי שומר וליהוי מכניס ומוציא חדא שדרה לשדראות אחרות אלא ודאי אין מכנסת ומוציא ומצטרפת אלא שדרה לעצמה. ומי איכא כביצה אוכלין בחד דרא כלומר אמרת שדרה הוי שומר לעצמה לענין להכניס ולהוציא ולהצטרף לכביצה: ומי איכא כביצה אוכלין בחד דרא: השתא דאתי להכי בחדא חטה נמי כלומר האי דאמרינן חטה עד כאן נמצא בכ"י וחבל על לאבדין.

תסונגלס הערתקת פירוש רגמ"ה על מס' מנחות, בכורות, ערכין, כריתות, תמורה, מעילה, תמיד וחולין, ותהי השלמתו ברומא בבית לוגר הספרים בתגייליקא מכתב יד אחד חסר בראשו וסופו ביום רביעי י"ח לחדש סיון שנת ומשיר"י אהודל"ו לפר"ק. המעתיק מרדכי יעקב יוסף בן הז"ה כ' אברהם יצחק מקאפוטה ז"ל.

תורה אור השלם

1. וְכִי יִפֹּל מִנִּבְלָתָם עַל כָּל זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרֵעַ טָהוֹר הוּא: ויקרא יא לז

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה ליטמא אמתניתא וכו' אלא הוי יד ואותביה מהא:

הגהות מהר"ב רנשבורג

א] נמ' אתיביה כ"י לר"ל עור. נ"ב מיי' פ"ט מה' אבות הטומאות הל' יח: ב] שם לא משום שומר. נ"ב מיי' שם וע"ש בכ"מ:

מוסף רש"י

עור שיש עליו כזית בשר. במקום אחד, הנוגע בציב היוצא ממנו. היינו באותו בשר או בשערה שכנגד אותו בשר, טמא. דשערה הוי שומר (לקמן קכד.).

שיטה מקובצת

א] חטה נמי כחטי שמערן: ב] (או כגון שני בצלים קטנים שאין בשניהם אלא כביצה עם שומריהם) נרשם עליו וב"ב שלא נמצא בשום פירוש כ"י: ג] אי מצטרפי הני שני שומרים עם האוכלים אי לא: ד] אלמא שני שומרין מצטרפין לכביצה עם אוכלין שבהן אע"ג דהאי: ה] האי מטמא ומטהר דקאמר בקולחא קאי: ו] והכא נמי ה"מ לתרוצי בריה שאני אלא תירוצא דחיקא הוא נרשם עליו וב"ב שלא נמצא בספר כ"י: ז] כולן נופלין ולא הוי שני שומרין: ח] צריכות שיהו שורות התחתונות קיימות שאם נשרה הקליפה התחתונה דהיינו שורה התחתונה של שבולת נושרת נמי הקליפה הסמוכה לה עד שיפלו כל הקליפות והחיטין עד כצ"ל וב"ב נ"א בס"י בשלמא עילייתא צריכין שתהא ססאה תתייאתא קיימת שאם נשרה הקליפה תחתונה וכו':

ט) עוקלין פ"ב מ"ד, ד] [נעיל קיח: וש"ס], ג) רש"ל מ"ז, ד) תענית כג., ה) נקמן קכד., ו) שבת קח., ז) [עוקלין פ"ש מ"ג ושם איתא מלעין שבשבלין], ח) עוקלין פ"ש משנה ג, ט) [נ"ל ר"ש בן קיש], י) גי' ר"מ ל"ש אלא עור אבל נימא לא הוי שומר אלא אגב דנקט בלשנא קמא עלם דנקט נמי הכא עלם,

מסורת הש"ס

אמתניתין העור והרוטב וכו' מצטרפין לטמא טומאת אוכלין אמר ריש לקיש לא שנו אלא עצם דהוי שומר אבל נימא לא הויא שומר ור' יוחנן אמר [א] אפילו נימא נמי הויא שומר א"ל ר"ל לר' יוחנן ומי איכא שומר על גבי שומר חלחולי מחלחל מתקיף לה רב אחא אלא מעתה תפילין היכי כתבינן [ב] הא בעינן כתיבה תמה וליכא אישתמיטתיה הא דאמרי במערבא כל נקב שהדיו עובר עליו אינו נקב איתיביה ר' יוחנן לריש לקיש עור שיש עליו כזית בשר הנוגע בציב היוצא ממנו ובשערה שכנגדו טמא מאי לאו משום שומר לא משום יד נימא אחת למאי חזיא כדאמר רבי אילעא במלאי שבין המלאין ה"נ בנימא שבין הנימין והיכא איתמר דרבי אילעא אהא דתנן המלאי שבשבלין מטמאין ומיטמאין ואין מצטרפין מלאי למאי חזיא אמר רבי אילעא במלאי שבין המלאין: והרוטב: מאי רוטב אמר רבא שומנא א"ל אביי הוא עצמו יטמא טומאת אוכלין אלא [ג] חלב דקריש מאי אירייא קריש כי לא קריש נמי [ג] דאמר ריש לקיש [ד] ציר שעל גבי ירק מצטרף לכזיתא ביום הכפורים התם משום יתובי דעתא הוא בכל דהו מיתבא דעתיה הכא משום איצטרופי הוא אי קריש מצטרף אי לא קריש לא מצטרף: והקיפה: מאי [ה] קיפה אמר [ו] רבה פירמא א"ל אביי הוא עצמו יטמא טומאת אוכלין אלא אמר רב פפא [ז] תבלין [ח] תנן התם [ט] הקפה את הדם ואכלו או שהמחה את החלב וגמעו חייב בשלמא הקפה את הדם ואכלו כיון דאקפיה אחשובי אחשביה אלא המחה את החלב וגמעו אכילה כתיבא ביה והא לאו אכילה היא אמר ר"ל אמר קרא [1] נפש לרבות את השותה תניא נמי גבי חמץ כה"ג [יא] המחהו וגמעו [2] אם חמץ הוא ענוש כרת [3] אם מצה היא אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח בשלמא אם מצה היא אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח [2] לחם עוני אמר רחמנא והאי [יב] לאו לחם עוני הוא אלא אם חמץ הוא ענוש כרת אכילה כתיבא ביה אמר ריש לקיש אמר קרא [3] נפש לרבות את השותה ותניא נמי גבי נבלת עוף טהור כה"ג [יג] המחהו באור טמא בחמה טהור והוינן בה אכילה כתיב ביה אמר ריש לקיש אמר קרא [4] נפש לרבות את השותה אי הכי בחמה נמי איסרוחי מסרח וצריכי דאי כתב רחמנא חלב חמץ לא אתי מיניה שכן לא היתה לו שעת הכושר נבלה לא אתי מיניה שכן ענוש כרת ואי כתב רחמנא חמץ חלב לא אתי מיניה שכן לא הותר מכללו ונבלה לא אתיא מיניה שכן ענוש כרת ואי כתב רחמנא בנבלה הנך לא אתיא מינה שכן מטמאה חדא מחדא לא אתיא תיתי חדא מתרתי הי תיתי לא לכתוב רחמנא בנבלה ותיתי מהנך מה להנך שכן ענוש כרת לא לכתוב רחמנא בחמץ ותיתי מהנך מה להנך שכן לא היתה להן שעת הכושר לא לכתוב רחמנא בחלב ותיתי מהנך מה להנך שכן לא הותר תאמר בחלב שהותר מכללו ומאי ניהו אילימא חלב בהמה לגבוה נבלה נמי אשתראי מליקת עוף לגבוה ואלא חלב חיה להדיוט נבלה נמי אשתראי מליקה דחטאת העוף לכהנים לעולם חלב חיה להדיוט ודקא קשיא לך [יד] כהנים כהנים משלחן גבוה קא זכו והא דתניא [טו] הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן למה לי ליגמר מהני צריכי דאי לא כתב רחמנא הוה אמינא דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה התם עד דאיכא כזית אף הכא נמי עד דאיכא כזית

ליכתוב

אמר ליה אביי. שומן שעל המרק: **שומנא.** שומן לא מקרי עצמות מצטרפין ועל כרחך משום שומר דהא יד לא מצטרף אבל נימא לא הוי שומר ולא מצטרף דאין שומר על גבי שומר: **לי לאצטרופי דקתני מצטרפין לטמא טומאת אוכלין בהדי בשר הא בפני עצמו לא ושומן אמאי לא אוכל מעליא הוא: חלב דקריש.** לחה היוצאה מן הבשר שקורין גלייר"א: **ציר שעל גבי ירק.** משקה היוצא מן הירק. ל"א ציר [ז] שהיו מטבילין מאכלן בציר: **מצטרפין לכזיתא.** ואע"ג דלא קריש כיון דבהדי אוכל מיחבר אוכל הוא: **ומשני התם.** טעמא דיוה"כ לאו משום אוכלא הוא דאי נמי לאו אוכלא כיון דמייתבא דעתיה מחייב דהא לא תעונה כתיב (ויקרא כג) וזה לא התענה אבל הכא אוכל ומשקה אין מצטרפין דהא לא שוו שיעורייהו. ואע"ג דהתם נמי תנן (יומא דף עג:) אכל ושתה אין מצטרפין ה"מ אכל ושתה דקיס להו לרבנן דלא מייתבא דעתיה בהכי אבל ציר שע"ג ירק קיס להו לרבנן דמייתבא: **קיפה.** [ח] פונדרייל"א דק שבבשר שנולד ליסוד הקדרה שקורין פונדרייל"א: **תבלין.** באנפי נפשייהו ולא אכלי להו אינשי: **הקפה.** הקריסו על [ט] גבי האור: **לרבות את השותה.** מדכתיב (ויקרא ז) ונכרתה הנפש נפש משמע כל דבר המיישב דעתו של אדם ואפילו שותה כמו (בראשית כג) אם יש את נפשכם שהיא לשון תאוה וקורת רוח שהנפש נהנה ממנו: **המחהו.** התיכו לעוף טהור באור שקורין פונדר"א וגמעו מטמא בגדים אבית הבליעה: **המחהו בחמה.** וגמעו טהור וטעמא מפרש לקמן: **וכל [יא] נפש אשר תאכל נבלה וגו'.** גבי נבלת עוף טהור כתיב (ויקרא יז): **משלחן גבוה זכו.** והיתרא משום גבוה הוא אבל לגבי הדיוט לא משכחן דהותר: **הטמאים.** בשרצים כתיב והא יתירא קא דרים: **ליגמר.** מחלב ומן ונבלה דמיחוי שלהם כמותם: שרצים

תניא נמי גבי חמץ כה"ג [יב] המחהו וגמעו אם חמץ הוא ענוש כרת אם מצה היא אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח בשלמא אם מצה היא אין אדם יוצא בה ידי חובתו בפסח לחם עוני אמר רחמנא והאי לאו לחם עוני הוא אלא אם חמץ הוא ענוש כרת אכילה כתיבא ביה אמר ריש לקיש אמר קרא נפש לרבות את השותה ותניא נמי גבי נבלת עוף טהור כה"ג [יג] המחהו באור טמא בחמה טהור והוינן בה אכילה כתיב ביה אמר ריש לקיש אמר קרא נפש לרבות את השותה אי הכי בחמה נמי איסרוחי מסרח וצריכי דאי כתב רחמנא חלב חמץ לא אתי מיניה שכן לא היתה לו שעת הכושר נבלה לא אתי מיניה שכן ענוש כרת ואי כתב רחמנא חמץ חלב לא אתי מיניה שכן לא הותר מכללו ונבלה לא אתיא מיניה שכן ענוש כרת ואי כתב רחמנא בנבלה הנך לא אתיא מינה שכן מטמאה חדא מחדא לא אתיא תיתי חדא מתרתי הי תיתי לא לכתוב רחמנא בנבלה ותיתי מהנך מה להנך שכן ענוש כרת לא לכתוב רחמנא בחמץ ותיתי מהנך מה להנך שכן לא היתה להן שעת הכושר לא לכתוב רחמנא בחלב ותיתי מהנך מה להנך שכן לא הותר תאמר בחלב שהותר מכללו ומאי ניהו אילימא חלב בהמה לגבוה נבלה נמי אשתראי מליקת עוף לגבוה ואלא חלב חיה להדיוט נבלה נמי אשתראי מליקה דחטאת העוף לכהנים לעולם חלב חיה להדיוט ודקא קשיא לך [יד] כהנים כהנים משלחן גבוה קא זכו והא דתניא [טו] הטמאים לאסור צירן ורוטבן וקיפה שלהן למה לי ליגמר מהני צריכי דאי לא כתב רחמנא הוה אמינא דיו לבא מן הדין להיות כנדון מה התם עד דאיכא כזית אף הכא נמי עד דאיכא כזית

ליכתוב

הוא עצמו יטמא טומאת אוכלין. הוה מלי למימר יטמא טומאת נבלות מ"ל טומאת נבלות לא מטמא דאיכא מילי טובא דמטמא טומאת אוכלין ולא מטמא טומאת נבלות כדתנן (לעיל דף קיז:) השומט בהמה לעובד כוכבים ומפרכסת כו':

הקפה הדם **ואכלו.** הקפהו בחמה מיירי כדפרשינן בהקומץ רבה (מנחות דף כח.) אבל באור לא דדם שבשלו אינו עובר עליו:

לרבות השותה. וא"ת ולמה לי קרא הא שתיה הויא בכלל אכילה [טו] כדדרש' בפ"ג דשבועות (דף כג.) מדכתיב ואכלת לפני וגו' מעשר דגנך תירושך וקרי תירוש אכילה וי"ל דהתם במילי דשתיה כגון יין ושמן והכא במידי דבר אכילה דממתי להו [יז] ושתי להו: **לחם עוני אמר רחמנא.** הוה מלי למימר נמי אכילה כתיב ביה: **אלא אם חמץ הוא ענוש כרת הא אכילה כתיב ביה.** אע"ג דהוא אסור בהנאה הנאת חמץ לית ביה כרת אלא לאו: **חמץ לא אתי מיניה שכן לא היתה לו שעת הכושר.** וא"ת חלב נמי הוי לו שעת הכושר כשהיה במעי אמו דאפילו רבי יוחנן דאמר (לעיל דף עה.) תלש חלב מבן ט' ר' דחדשים גרמי בבן ח' מודה ויש לומר דחמץ כמו שהוא עתה היתה לו שעת הכושר ושוב לא נשתנה אבל חלב אחר שילא לאויר העולם לא היתה לו שעת הכושר להיתר:

חלב לא אתי מיניה שלא הותר מכללו. הקשה הר"ר שמואל מווורדו"ן לר' יוסי דלא חייש להא פירכא בפסחים (דף כג.) וחשיב חלב לא הותר מכללו דקאמר ורבי יוסי הגלילי אמר בבהמה קאמרינן בבהמה מיהא לא אשתרי [יח] וליכא למיפרך נמי מה לחמץ שכן אסור בהנאה דהא לר' יוסי הגלילי חמץ מותר בהנאה כדאמר התם וי"ל דלרבי יוסי [הגלילי] ודאי אתא נפש לדרשה אחריתי: **מה** להנך שכן **לא** היתה להם שעת הכושר. דנבלה כמו שהיא עתה מתה לא היה לה שעת הכושר מ"מ מחייס היה בה איסור אבר מן החי ואפילו למ"ד [יט] (לאו) לאיבריס עומדת היה בה איסור שאינה זבוחה [כ]: **[יט] שכן** טומאתן במשהו. מימה דבכל מקום מזכיר בעדשה וכאן נקט משהו וכן בפרק השוחט והמעלה (זבחים דף קו:) דפריך לאו בחלב למה לי כו' תיתי משרצים טמאין מה לשרצים טמאין שכן מטמא בכל שהוא ומיהו בלאו הכי התם נראה דלא גרסינן ליה דלא אצטריך להזכיר משהו גבי חלב דהא חלב לא מטמא כלל וסופרים שבשו משום דבתר הכי קאמר ומי משרצים טהורים מה לשרצים טהורים שכן איסורן במשהו פירוש משום בריה וכתבו כמו כן גבי טמאים:

והא דתנן הטמאים כו'. דתניא גרסינן דאינה משנה: ליכתוב

מסורת הש"ס

[א] [בבא קמ.], ב) [ל"ל תלא דקרים. עיון ערך חל י"ח], ג) יומא פ:, ד) [עי' תוס' לעיל קיב: ד"ה וקיפה], ה) נ"א רבא. רש"ל, ו) [עי' תוס' נדה נ. ד"ה כלו], ז) [אינה משנה ועי' מש"ל פז: על הגליון], ח) מנחות כח., ט) פסחים לה., י) [מיר נ.], כ) [ביצה כא. וש"נ], ל) לעיל קיב: בכורות ו:, מ) [עי' תוס' נדה לב. ד"ה שתיה], נ) רש"ל מ"ז, ס) [ועי' תוס' ביצה כה. ד"ה בחזקת ותוס' שבועות כד. ד"ה האוכלן], ע) שיך לע"ב,

גליון הש"ם

גמ' תנן התם הקפה. עי' שבועות דף כג ע"א תוס' ד"ה לרבות וכו' ושתי להו. עי' נדה דף לב ע"א תוס' ד"ה שתיה:

הגהות מהר"ב רנשבורג

[א] גמ' אפי' נימא נמי הוא שומר. נ"ב מיי' פ"א מהל' מטא' אבות הטומאות הל' י"א וע"ש בכ"מ ודו"ק:

מוסף רש"י

פירמא. תבלין ודקדקת הבשר הסוכנת בשולי קדירה (זבחים לה. וכעי"ז לעיל קיב:). **הקפה את הדם.** כמו קפאו תהומות (מנחות כא.). **חייב.** משום דס לו חלב (שם). **המחהו וגמעו.** משום לחם דמין דגן קאי, ואשמעינן דגמיעה כאכילה לחייבו. המחה, דיסטנפרי"ר בלע"ז שהמחהו במים (פסחים לה.). **אין אדם יוצא בה ידי חובתו.** דלאו דרך אכילה קאכיל ליה (שם). **המחהו באור.** חלב נבלה שהמחהו באור, שהתיכו באור, **טמא.** דעדיין אוכל לאוי הוא, המחהו **בחמה טהור.** דפרחה טומאתו (נזיר נ.). **הטמאים.** אלה הטמאים לכם בכל השרץ, ה"א יתירא (בכורות ו: וכעי"ז לעיל קיב:). **צירן.** שומן **הדג** (בכורות ו:). **וקיפה.** ליסוקי בשר וקפלוטות שבשולי קדירה (שם וכעי"ז לעיל שם).

עין משפט נר מצוה

כג א מיי' פ"ב מהל' שגיאת עשור הל' ז סמג לאוין סט טוש"ע מ"א סי' תריב סעיף ב: **כד** ב מיי' פ"א מהל' ממן הל' ו [וס"ל מהלכות מאכלות אסורות הלכה ט] סמג לאוין עו: **כה** ג מיי' פ"ו מהל' ממן ומצה הל' ו טוש"ע מ"מ סי' תסז סעיף ד: **כו** ד מיי' פ"ג מהל' שחיטה הטומאות הלכה י:

תורה אור השלם

1. כִּי כָל אֹכֵל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַיְיָ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ:
ויקרא ז כה
2. לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
דברים טז ג
3. שִׁבְעַת יָמִים מַצּוֹת תֵּאָכֵלוּ אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם כִּי כָּל אֹכֵל חָמֵץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשֹׁן עַד יוֹם הַשְּׁבִעִי: שמות יב טו
4. וְכָל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל נְבֵלָה וּטְרֵפָה בָּאֶזְרָח וּבַגֵּר וְכִבַּס בְּגָדָיו וְרָחַץ בַּמַּיִם וְטָמֵא עַד הָעֶרֶב וְטָהֵר: ויקרא יז טו

לעזי רש"י

גלייר"א. ליחה.
פונדריל"א. שמרים, משקע.
פונדר"א. להמיס.

שיטה מקובצת

[יא] אלא חלא דקריש מאי אירייא: [יב] אמר רבא פירמא: [יג] לחם עוני אמר רחמנא והאי כיון דפרתיה לאו לחם הוא אלא אם חמץ: [יד] ל"א ציר ממש שהיו מטבילין: [טו] קיפה פירמא דק של בשר: [יז] הקפה הקרישו ע"י האור: [יח] וכל הנפש אשר תאכל נבלה וגו': [יט] אנן בבהמה קאמרינן בבהמה מיהא לא אישתרי אמאי איצטריך קרא בחלב וליכא למיפרך נמי מה לחמץ כו' דהא לר' יוסי הגלילי מותר בהנאה ושמא האי נפש אתא לדרשא אחריתי: